

Desistance onder zedendaders: Narratieven van mannen veroordeeld voor zedenmisdrijven tegen minderjarigen in België¹

LUCILE DE KRUIJFF^a
LIDEWYDE BERCKMOES^b

Panopticon, 39 (5), 435-454
© 2018 Maklu | ISSN 0771-1409 | September 2018

- ^a Onderzoeker, Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) (Corresp.: Lde-Kruijff@nscr.nl)
^b Postdoctoraal onderzoeker, Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR)

ABSTRACT

DESISTANCE AMONG SEX OFFENDERS: NARRATIVES OF MEN CONVICTED FOR SEXUAL OFFENSES AGAINST CHILDREN IN BELGIUM

This study analyses the narratives of 19 Belgian men convicted for sexual offenses against children, who, after being in custody, have returned to live in society. The theoretical vantage point is Maruna's (2001) identity theory of desistance, in which narratives following a redemption script are seen as a way to reconcile past misdoings with the present conventional self. Rather than a redemption script however, the men interviewed in the current study seem to employ a 'behavioral script': a storyline in which identity and behavior are strictly separated, but which nevertheless recognizes a continuous risk for recidivism. We interpret this behavioral script as an attempt to facilitate re-integration in the community in the absence of a redemption narrative that can be convincingly told in the Belgian context by those who committed sexual offenses against children.

Keywords: desistance, sexual offending, narratives

Kernwoorden: desistance, zedencriminaliteit, narratieven

1. INTRODUCTIE

De afgelopen decennia heeft de levensloopcriminologie zich ontwikkeld tot een van de leidende paradigma's in het verklaren van crimineel gedrag (CULLEN, 2011). Kenmerkend voor de levensloopcriminologie is dat deze zich niet alleen richt op de vraag wie een grote kans heeft zich crimineel te gedragen en wie niet, maar ook op hoe het criminele gedrag van eenmaal actieve daders zich ontwikkelt gedurende hun leven. De aandacht gaat hierbij niet alleen uit naar de start (*onset*) of het voortduren (*persistence*) van het criminele gedrag, maar ook naar *desistance*; het proces van stoppen met crimineel gedrag (BERSANI & DOHERTY, 2018; ROQUE, 2017).

¹ Dit onderzoek werd door het Federaal Wetenschapsbeleid gefinancierd [BR/154/A4/SOC].

Zelfs de meest persistente daders lijken op enig moment te stoppen met het vertonen van crimineel gedrag. Soms is dit gedwongen door fysieke beperkingen of detentie, maar vaker lijkt er sprake van een – al dan niet bewuste – keuze van de dader zelf. Levensloop-criminologisch onderzoek naar *desistance* richtte zich in eerste instantie met name op de sociale omstandigheden die de kans op *desistance* beïnvloeden, zoals de mate van sociale binding met de conventionele maatschappij (BLOKLAND & NIEUWBEERTA, 2010; CARLSSON & SARNECKI, 2015). Kwantitatieve studies lieten bijvoorbeeld zien dat het vinden van een baan, de aanwezigheid van een partner en het krijgen van kinderen, de kans op herhalingscriminaliteit doen afnemen (BLOKLAND & DE SCHIPPER, 2016; CRAIG, DIAMOND & PIQUERO, 2014; LAGE-SON & UGGEN, 2013). Meer recent richt kwalitatief levensloopcriminologisch onderzoek zich op de vraag wat maakt dat daders besluiten met criminaliteit te (willen) stoppen, hoe zij dit ‘stoppen’ in de dagelijkse praktijk vormgeven, en hoe het hen ten slotte lukt om ook daadwerkelijk gestopt te blijven (VERSEY, MARTINEZ & CHRISTIAN, 2013; HART & GINNEKEN, 2017). Deze theorieën benadrukken het belang van interne *desistance*, het cognitieve proces van identiteitsverandering dat maakt dat daders een andere betekenis gaan geven aan hun (criminele) gedrag en hun sociale omstandigheden. Bovengenoemd levensloopcriminologisch onderzoek betreft tot nu toe vaak daders van algemene criminaliteit. De mate waarin deze theorieën ook van toepassing zijn op (het stoppen met) andere typen criminaliteit, is op dit moment goeddeels onbekend.

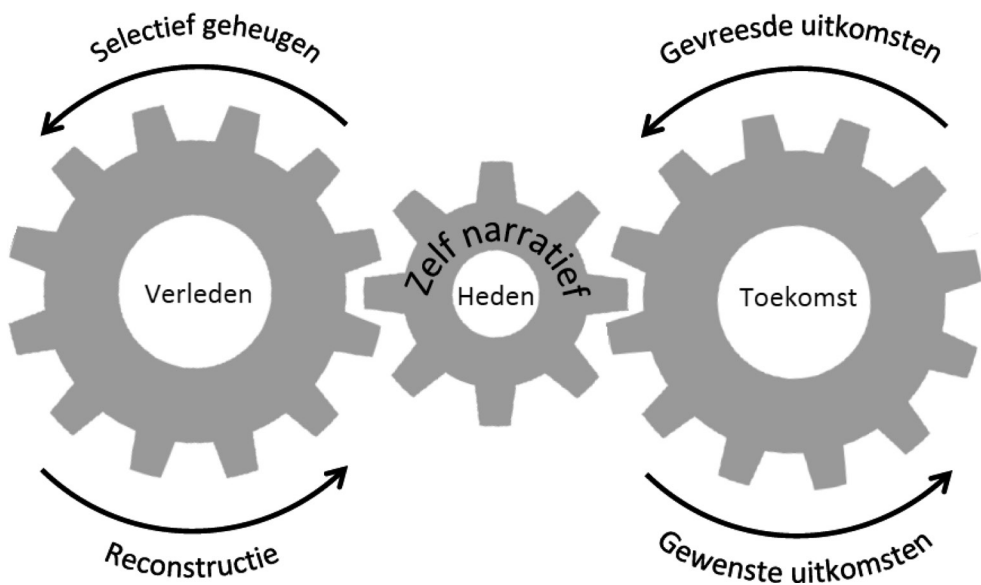
Een kleine, maar groeiende literatuur, past het levensloopcriminologisch perspectief toe om ontwikkelingen in het criminele gedrag van zedendaders te verklaren (BLOKLAND, 2018; BLOKLAND & LUSSIER, 2015; LAWS & WARD, 2011). Dit onderzoek heeft bijvoorbeeld laten zien dat de mate van recidive naar nieuwe zedendelicten onder veroordeelde zedendaders veel minder groot is dan dat door het publiek wordt verondersteld (LEVENS-ON, BRANNON, FORTNEY & BAKER, 2007). *Desistance* van zedencriminaliteit is, met andere woorden, een veel voorkomend fenomeen. Welke omstandigheden bijdragen aan *desistance* van zedencriminaliteit is minder duidelijk (BLOKLAND & VAN DER GEEST, 2015).

Deze studie draagt bij aan dit vraagstuk door middel van kwalitatief onderzoek naar *desistance* bij zedendaders in België. De afgelopen decennia is België verschillende keren opgeschrikt door zedenschandalen. Het meest spraakmakend is misschien de zaak Dutroux, welke, zo bleek, nog steeds als referentiepunt dient voor althans respondenten uit deze studie. In de zomer van 1996 werden twee ontvoerde, minderjarige meisjes ontdekt in een kelder onder het huis van Marc Dutroux. Politieonderzoek toonde aan dat Dutroux ook verantwoordelijk was voor de ontvoering en daaropvolgend overlijden van nog eens vier jonge slachtoffers. De zaak Dutroux leidde tot hevige protesten en vormde de aanzet voor belangrijke wijzigingen in het politieapparaat en leidde zelfs tot een wijziging in de Belgische grondwet (FIJNAUT, 2001; WALGRAVE & VARONE, 2008). Vanaf maart 2000 bepaalt Grondwets-artikel 22bis dat elk kind recht heeft op eerbiediging van zijn of haar morele, lichamelijke, geestelijke en seksuele integriteit. Meer recent werd duidelijk dat in België, net als in veel andere landen, vooraanstaande geestelijken in de Katholieke kerk zich schuldig hadden gemaakt aan seksueel misbruik van kinderen, of misbruik door anderen hadden stilgehouden (AERTSEN & DE RANTER, 2012).

2. HOMO NARRATIVUS – DE MENS ALS VERHALENVERTELLER

Een van de meest invloedrijke levensloopcriminologische theorieën in kwalitatief onderzoek naar *desistance* is de louteringstheorie (*redemption theory*) van MARUNA (2001). Kort gezegd stelt deze theorie dat gestopt blijven voor daders enkel mogelijk is wanneer zij in staat zijn hun oude criminele gedrag te voorzien van een betekenis die strookt met hun nieuwe, conventionele zelf. De basis voor MARUNA's louteringstheorie ligt in McADAMS' (1985; 1993)

levensverhaal model van identiteit. Volgens McADAMS baseren mensen hun identiteit op een dynamisch zelf narratief, een doorlopend intern (levens)verhaal waarmee zij betekenis proberen te geven aan wat zij doen en waarom zij dit hebben gedaan. Door het construeren van een coherent zelf-narratief proberen mensen met een voor zichzelf (en anderen) samenhangeende verklaring te komen voor hun huidige positie. Hiervoor worden gebeurtenissen en gedragingen uit het verleden selectief herinnerd en wordt het herinnerde verleden gereconstrueerd tot een causale keten van gebeurtenissen met het heden als logisch gevolg (McADAMS, 2008). Het zelf-narratief is geen objectief, feitelijk verslag van wat mensen hebben meegemaakt, maar een continue interpretatie en herinterpretatie van die ervaringen (BRUNER, 2004). Narratieven zijn omvattender dan louter (her)interpretaties van opzichzelfstaande gebeurtenissen, omdat zij direct betrekking hebben op de eigen identiteit (PRESSER & SANDBERG, 2015). Eenmaal vormgegeven, biedt het zelf-narratief mensen ook een doel en fungeert het daarmee als richtlijn voor toekomstig gedrag. Mensen zullen zich richten op scenario's die de kans op gewenste uitkomsten in de toekomst vergroten en scenario's die leiden tot ongewenste uitkomsten proberen te vermijden (GIORDANO, CERNKOVICH & RUDOLPH, 2002; PATERNOSTER & BUSHWAY, 2009). Keuzevrijheid, of *agency*, krijgt zo vorm binnen de kaders van het eigen levensverhaal. Het zelf-narratief verbindt op deze wijze verleden, heden en toekomst (McADAMS, 1996) (zie Figuur 1).²

FIGUUR 1. SCHEMATISCHE WEERGAVE VAN DE ROL VAN HET ZELF-NARRATIEF ALS DYNAMISCHE SCHAKEL TUSSEN VERLEDEN, HEDEN EN TOEKOMST (GEÏNSPIREERD OP EEN COMBINATIE VAN BOVENGENOEMDE THEORIEËN).

In hun pogingen een coherent zelf-narratief te construeren (een cognitief proces), maken mensen gebruik van voor hen bekende culturele narratieven en discoursen (PRESSER & SAND-

² De tandwielen in Figuur 1 symboliseren enerzijds de manier waarop (herinnering en reconstructie van het) verleden, (beleving van het) heden en (wensen en vrees over de) toekomst op elkaar inwerken en met elkaar verband houden. Anderzijds symboliseren zij de continue dynamiek van het zelf-narratief: het levensverhaal is nooit 'af', maar altijd in beweging.

BERG, 2015). McADAMS (1985) spreekt van scripts en plots: de ons bekende verhaallijnen die ons van jongs af aan worden aangereikt via verhalen van anderen, boeken, films en andere media. Het levensverhaal is daarmee zowel een eigen als een sociale constructie (TOMKINS, 1979). Verhalen worden verteld binnen een sociale relatie en de ontvanger moet de verhaallijn kunnen volgen en de hierin verpakte boodschap kunnen begrijpen (McADAMS, 2008). In persoonlijke levensverhalen horen we daarom enkel die verhalen terug die binnen een bepaalde samenleving kunnen worden verteld (McADAMS, 2008).

3. CRIMINALITEIT ALS PROLOOG – MARUNA

In zijn louteringstheorie past MARUNA ideeën en concepten uit het werk van McADAMS en andere biografisch psychologen toe op het proces van stoppen met criminaliteit (MARUNA, 2001). Daders die besluiten te stoppen met hun criminele gedrag zien zich volgens MARUNA voor de taak gesteld een nieuw zelf-narratief te creëren dat past bij hun nieuwe, niet-criminele identiteit. Kleine misstappen uit het verleden kunnen gemakkelijk selectief worden vergeten, maar ingrijpende gebeurtenissen, zoals ernstige delicten of een veroordeling tot gevangenisstraf, kunnen niet zomaar uit het levensverhaal worden weggelaten omdat dit de coherentie en daarmee de geloofwaardigheid van het narratief in gevaar zou brengen. Stoppende daders moeten hun criminele verleden zo zien te reconstrueren dat hun huidige conventionele zelf hier logischerwijs uit lijkt te volgen. Een 'kloppend' zelf-narratief vergroot het vertrouwen dat de dader het serieus meent en dat hij of zij zich niet anders probeert voor te doen dan dat hij of zij eigenlijk (nog steeds) is.

Volgens de louteringstheorie maken stoppende daders bij het construeren van hun narratief gebruik van twee verschillende verhaallijnen, of scripts, om het gat tussen hun oude criminele identiteit en hun nieuwe conventionele identiteit te overbruggen. Het eerste script is dat van verdoeming (*condemnation*). In zelf-narratieven volgens het verdoemingscript positioneren daders zichzelf vooral als speelbal van het lot en schrijven zij hun eerdere criminele gedrag toe aan omstandigheden die buiten hun invloedssfeer liggen. Binnen het verdoemingscript is weinig ruimte voor *agency* en controle en daarmee weinig hoop op blijvende verandering. Het tweede script is dat van loutering (*redemption*). Zelf-narratieven die deze verhaallijn volgen reconstrueren het oude criminele gedrag als een noodzakelijke proloog in het levensverhaal dat leidt tot de huidige, conventionele zelf. Externe omstandigheden maakten eerder dat stoppende daders niet hun ware zelf konden tonen, maar nu, dankzij hulp van buitenaf, kunnen (ex-)daders deze omstandigheden de baas en zijn ze in staat datgene te bereiken waarvoor zij altijd al voorbestemd waren. Hun criminele verleden wordt gereconstrueerd als een beproeving die zij hebben moeten doorstaan en die van hen sterkere en wijzere personen heeft gemaakt. Juist vanwege hun eigen fouten zijn zij nu beter in staat anderen voor diezelfde valkuilen te behoeden. Deze rol van ervaringsdeskundige stelt daders in staat iets terug te geven aan de samenleving (generativiteit) en helpt hen betekenis te geven aan hun voorheen criminele leven.

De empirische basis van MARUNA's louteringstheorie ligt in de *Liverpool Desistance Study*, een vierjarige, narratieve studie waarin de levensverhalen van 55 mannen en 10 vrouwen die zich naar eigen zeggen in het recente verleden wekelijks of zelfs dagelijks schuldig maakten aan een breed palet aan criminele gedragingen, zoals winkeldiefstallen, inbraken, overvallen en het dealen van drugs, op een systematische manier met elkaar werden vergeleken (MARUNA, 2001). Dertig van hen werden aangemerkt als '*desister*', op basis van het feit dat ze ten tijde van hun interview tenminste een jaar delictvrij waren. Twintig werden aangemerkt als '*persister*' en waren nog steeds crimineel actief. Terwijl de levensverhalen van *persisters* vaak een verdoemingscript volgden, bleken *desisters* vaker een levensverhaal te vertellen volgens het louteringscript. De *Liverpool Desistance Study* en de louteringstheo-

rie van MARUNA hebben veel kwalitatief onderzoek naar het *desistance* proces geïnspireerd (VERSEY, MARTINEZ & CHRISTIAN, 2013). Dit onderzoek betrof echter in verreweg de meeste gevallen daders van algemene criminaliteit. In sommige studies werden daders van zedenmisdrijven zelfs met zoveel woorden geëxcludeerd (bijvoorbeeld HEALY, 2010).

4. VERHALEN VAN DADERS VAN ZEDENCRIMINALITEIT

Recent verschenen er echter resultaten van een aantal kwalitatieve studies naar *desistance* specifiek onder daders van zedencriminaliteit. Hoewel het aantal studies op dit moment nog te beperkt is om definitieve conclusies te kunnen trekken, lijken gestopte zedendaders hun levensverhaal niet, of slechts in zeer beperkte mate, vorm te geven volgens het louteringsscript. De resultaten van deze kwalitatieve studies naar het stoppen met criminaliteit onder daders van zedencriminaliteit plaatsen met andere woorden vraagtekens bij de toepasbaarheid van de narratieven en scripts waarmee algemene daders hun *desistance* verwoorden voor de groep zedendaders (BLOKLAND & DE KRUIFF, in druk; McALINDEN, FARMER & MARUNA, 2017). Het kwalitatieve onderzoek naar *desistance* onder zedendaders geeft enkele aanknopingspunten voor de wijze waarop narratieven en *desistance* bij zedendaders gerelateerd zijn.

Zo vergeleken FARMER, BEECH & WARD (2012) de narratieven van vijf kindermisbruikers met, volgens hun score op een risicotaxatie instrument, een laag risico op recidive met die van vijf kindermisbruikers met een hoog recidive risico. Zij vonden met name aanwijzingen voor loutering in de laag risicogroep.

HARRIS (2014; 2016; 2017) interviewde 60 veroordeelde mannelijke zedendaders die, na het uitzitten van een gevangenisstraf tussen de 4 maanden en 21 jaar vrij waren en gedurende die periode niet opnieuw voor een zedendelict in aanraking waren gekomen met politie en justitie en naar eigen zeggen ook geen nieuwe zedendelicten hadden begaan. De mannen werden geworven via het *Counseling and Psychotherapy Center* in Boston, Verenigde Staten, waar zij deelnamen aan groepstherapie. Eenenvijftig van deze 60 respondenten pleegde seksuele feiten met kinderen als slachtoffer. HARRIS onderscheidt vier verschillende verhaallijnen in de narratieven van de geïnterviewde zedendaders. Het levensverhaal van een beperkt aantal van hen draait om leeftijd en volwassenwording. Daders die dit narratief bezigen stellen dat ze 'te oud zijn' om nog langer delicten te plegen. Dit betreft hoofdzakelijk daders die naast een of meer zedendelicten ook veel niet-zedendelicten hebben gepleegd. Het leeftijdsnarratief lijkt daarom met name te worden toegepast door daders die hun algemeen criminele levensstijl achter zich willen laten. Een kwart van de door HARRIS geïnterviewde daders lijkt te berusten in hun huidige situatie (een leven als geregistreerd zedendader). Deze daders vertellen een incoherent verhaal en lijken verlamd door schaamte over wat is voorgevallen. Ongeveer een even groot deel van de levensverhalen wordt door HARRIS geclassificeerd als 'therapiepraat'. De narratieven van deze daders benadrukten situationele omstandigheden in de totstandkoming van de zedendelicten en toegenomen kennis over de 'delictketen' en het herkennen van risicofactoren als voornaamste reden om gestopt te kunnen blijven. De verhalen van deze daders kwamen geïnteressant en soms zelfs geknutseld over (HARRIS, 2016). Een vierde script, dat nog het meest verwantschap met het door MARUNA beschreven louteringsscript vertoont, wordt door HARRIS aangeduid als dat van veerkracht (*resilience*). Daders die hun levensverhaal volgens deze verhaallijn vertellen spreken van hun 'oude' en hun 'nieuwe' leven. Een deel van hen spreekt ook de wens uit om als mentor te kunnen fungeren voor andere zedendaders. Verder blijkt uit hun verhalen dat ze het narratief dat de therapie hen aangereikt daadwerkelijk hebben geïnternaliseerd (en niet alleen napraten).

FARMER, McALINDEN en MARUNA (2015; 2016; McALINDEN, FARMER & MARUNA, 2016) interviewden 32 mannen die veroordeeld waren voor het seksueel misbruiken van kinderen en die

onder toezicht stonden van de reclassering³ in Engeland en Wales. Ook zij vonden dat *desisters* in deze groep in hun narratieven vooral verwezen naar de omstandigheden waaronder het delict (of de delicten) had(den) plaatsgevonden. Zij benadrukten hun seksuele delictgedrag als 'afwijkend' van hun normale manier van doen en niet als onderdeel van hun identiteit. De schok van hun arrestatie werd door hen genoemd als belangrijke motivatie om te stoppen met hun delictgedrag. Werk en romantische relaties werden genoemd als belangrijke elementen in het vormgeven van een conventionele identiteit (McALINDEN, FARMER & MARUNA, 2016). Werk werd door de geïnterviewde mannen gezien als iets wat hen ' bezig' hield, maar verschaftte hen ook een doel. Romantische en vriendschapsrelaties vormden voor deze mannen een bron van steun en de angst die steun te verliezen was een belangrijke incentive om gestopt te blijven.

De 15 mannen uit Engeland en Wales geïnterviewd door HULLEY (2016), zaten allemaal een gevangenisstraf uit vanwege het misbruiken van kinderen en hadden tijdens de gemiddeld 6,5 jaar na hun detentie naar eigen zeggen geen nieuwe zedenfeiten gepleegd. Met name mannen die minder dan negen jaar vrij waren, hadden de neiging hun delict gedrag te neutraliseren. HULLEY suggereert dat deze mannen nog in de eerste stadia van *desistance* verkeren en dat het neutraliseren van het seksuele delict gedrag voor hen de mogelijkheid creëert een nieuwe, niet-criminele identiteit vorm te geven. Voor mannen die al langer delictvrij waren, en dus 'meer' hadden om hun nieuwe identiteit mee te staven, was het neutraliseren van hun seksuele delict gedrag minder noodzakelijk.

KRAS en BLASKO (2016) onderzochten de narratieven van 28 mannen die veroordeeld waren voor zedenmisdrijven (waarvan 17 veroordeeld voor zedenmisdrijven enkel tegen minderjarigen) in de Amerikaanse staat Missouri. *Desisters*, degenen die drie jaar delictvrij waren gebleven, gaven aan dat hoewel zij verantwoordelijkheid voor hun daden accepteerden, hun seksuele delict gedrag niet voortkwam uit de intenties of deviante verlangens kenmerkend voor 'echte' zedendaders. Net als de respondenten in de onderzoeken van HARRIS en HULLEY noemen zij vooral situationele factoren om hun delict gedrag te verklaren. Het narratief van seksuele *persisters*, daders die binnen de drie jaar van het onderzoek opnieuw een zeden-delict hadden gepleegd, vertoonden veel trekken van het verdoemingscript. Zij leken hun seksuele deviantie te accepteren als onderdeel van hun identiteit ("zo ben ik nu eenmaal" (KRAS & BLASKO, 2016: 1748)).

KEWLEY, LARKIN, HARKINS en BEECH (2017) ten slotte, interviewden vier religieus actieve mannen die veroordeeld waren voor *hands-on* en *hands-off* zedenmisdrijven tegen kinderen. Het zelf-narratief van deze mannen bleek niet altijd coherent en hun identiteit was soms ambigu. Enerzijds verschaftte het religieuze narratief van een 'herboren persoon' deze daders een script voor loutering. Anderzijds stond voor drie van deze mannen hun delict gedrag op gespannen voet met hun religieuze identiteit, waardoor het voor hen lastig bleek deze te verenigen.

De kwalitatieve studies naar *desistance* onder zedendaders overziend, kan worden samengevat dat het benadrukken van situationele omstandigheden een belangrijk terugkerend thema lijkt in de zelf-narratieven van veroordeelde zedendaders. Ook de verhaallijn aangereikt door de therapie – delictketen, risicofactoren – wordt door veel daders uit bovengenoemde studies tot op zekere hoogte verweven in het eigen levensverhaal. Hoewel in de zelf-narratieven van sommige veroordeelde zedendaders elementen van zowel het louteringsscript dan wel het verdoemingscript te zien zijn, lijken deze verhaallijnen vooralsnog minder herkenbaar dan dat in de zelf-narratieven van niet-zedendaders het geval is.

3 De Engelse variant van de Belgische justitiehuisen.

5. METHODEN

De huidige studie probeert antwoord te vinden op de vraag: Hoe verwoorden mannen veroordeeld voor zedenmisdrijven hun *desistance*? Respondenten voor dit onderzoek werden geworven uit de populatie veroordeelde zedendaders die ten tijde van het onderzoek onder toezicht stonden van een Justitiehuis in het Vlaamstalige gedeelte van België. Het wervingsproces begon met het verkrijgen van toestemming van de overkoepelende en lokale directies van vier Justitiehuisen in Vlaanderen om respondenten te werven onder hun cliëntèle.⁴ Nadat toestemming was verkregen werden deze vier Justitiehuisen, te weten die van Gent, Dendermonde, Hasselt en Antwerpen, voorzien van twee folders. Een van de folders was bedoeld voor de justitieassistenten die veroordeelde zedendaders in hun *caseload* hadden. De andere folder was gericht aan de cliënten zelf. De folder voor de justitieassistenten beschreef kort het doel van de studie en gaf een opsomming van de criteria waaraan respondenten dienden te voldoen. De studie richtte zich op respondenten die:

- Veroordeeld waren voor een zedenmisdrijf;
- Na het uitzitten van een gevangenisstraf momenteel vervroegd in vrijheid waren gesteld;
- Tenminste een jaar buiten de gevangenis hadden doorgebracht (inclusief eventuele periodes waarin sprake was van elektronisch toezicht);
- Ten tijde van het interview niet woonachtig waren in een residentiele setting.

Deze criteria werden opgesteld om er zeker van te zijn dat de uiteindelijke respondenten van de studie allen langgestrafte zedendaders betrof die inmiddels weer geruime tijd op vrije voeten waren. Toen tijdens de uitvoering van het onderzoek de aanmeldingen achterbleven bij de gewenste respons, werd besloten ook zedendaders te includeren die veroordeeld waren tot Ter Beschikking Stelling (TBS) – een bijkomende straf die doorgaans de vorm heeft van een vooraf omschreven 5 tot maximaal 15-jarige periode van toezicht tijdens hun terugkeer in de maatschappij. Deze gaat in na het verstrijken van het effectieve gedeelte van de hoofdgevangenisstraf.⁵ Aan de justitieassistenten werd gevraagd of zij de cliënten, die naar hun oordeel voldeden aan de in de folder genoemde criteria, uit wilden nodigen om deel te nemen aan het onderzoek. Aan de justitieassistenten werd ook gevraagd of zij wilden benadrukken dat deelname geheel vrijwillig was en dat de beslissing van de cliënt al dan niet deel te nemen geen gevolgen zou hebben voor zijn contact met het Justitiehuis.

Cliënten die voldeden aan de vooraf opgestelde criteria werden door de Justitieassistenten voorzien van een folder waarin het onderzoek nader werd toegelicht. Justitieassistenten noteerden de contactgegevens van cliënten die geïnteresseerd waren in deelname. De eerste auteur benaderde vervolgens de respondenten persoonlijk om een interviewafspraken te plannen. Dit contact stelde de haar in staat om vast te stellen of er een mogelijke taalbarrière was door dialect en of zodoende de aanwezigheid van een onderzoeker uit Vlaanderen bij het interview was gewenst.⁶

5.1 Respondenten

Uiteindelijk zijn tussen april 2017 en november 2017 19 respondenten geïnterviewd. Van deze 19 respondenten waren acht cliënt bij het Justitiehuis Gent, vijf bij het Justitiehuis Dendermonde, vier bij het Justitiehuis Hasselt en twee bij het Justitiehuis Antwerpen. Respon-

4 De vier justitie huizen werden gekozen op basis van het aantal zedendaders dat zij op het moment van onderzoek onder hun cliëntèle hadden.

5 De Belgische TBS is niet te vergelijkbaar met de Nederlandse tbs-maatregel. De Nederlandse tbs-maatregel heeft meer overeenkomsten met de Belgische internering.

6 Waar nodig zijn ook (delen van) de verbatim transcripten van de overige interviews waarover twijfel bestond voorgelegd aan een van oorsprong Vlaamssprekende onderzoekster.

denten waren allen van het mannelijke geslacht en tussen de 45 en 72 jaar oud (gem. 53) ten tijde van het interview. Alle deelnemende respondenten bleken veroordeeld voor seksuele feiten tegen minderjarigen. Allen waren langgestraft. Hun vrijheidsstraf inclusief periode van toezicht en bijkomende maatregelen varieerde tussen de 6 en 21 jaar. De meeste respondenten zaten na hun gevangenisstraf ook in een residentiële behandelinstelling. Gemiddeld verbleven respondenten 24 maanden in een residentiële setting. De overige respondenten werden ambulant behandeld. Respondenten woonden ten tijde van het interview inmiddels gemiddeld 35 maanden in een niet-residentiële setting. Respondenten gaven aan in die tijd geen nieuwe seksuele feiten te hebben gepleegd en voor zover ons bekend zijn er tegen de respondenten ook geen politieonderzoeken of rechtszaken vanwege nieuwe zedenmisdrijven aanhangig gemaakt. *Desistance* in deze studie is daarom geoperationaliseerd als het stoppen met zedendelictgedrag sinds de laatste vrijlating. Alle 19 respondenten namen deel aan behandelingsprogramma's gericht op zedendaders tijdens detentie en/of daarna. Vijftien van hen werden behandeld in een residentiële setting, vier namen deel aan een ambulant behandelprogramma. Omwille van de leesbaarheid worden in dit artikel pseudoniemen gebruikt. Zie Tabel 1 voor nadere informatie over de deelnemende respondenten.

TABEL 1. PERSOONLIJKE EN JUSTITIËLE KENMERKEN VAN DE 19 DEELNEMENDE RESPONDENTEN

	Naam (Pseudoniem)	Leeftijd (ttv interview)	Slachtoffer zedendelict	Maat- regelen	Tijd in residen- tiële instelling	Tijd in de maatschappij
1	Arthur	60	kind	VI	21	19
2	Briek	56	kind	VI+TBS	24	95
3	Cyriel	52	kind	TBS	–	34
4	Emiel	71	kind	VI	27	28
5	Fons	62	kind	VI+TBS	26	30
6	Gust	56	kind	VI	25	34
7	Tobias	51	kind	ET+TBS	34	15
8	Kamiel	48	kind	ET	–	40
9	Lowie	46	kind	VI	21	11
10	Marijn	52	kind	ET+VI	12	36
11	Neel	46	kind	VI	20	22
12	Pepijn	62	kind	VI	20	7
13	Thieu	56	kind	VI+TBS	24	28
14	Valère	47	kind	VI+TBS	30	49
15	Xavier	62	kind	ET+TBS	–	55
16	Jef	50	kind	VI+TBS	28	47
17	Boris	45	kind	VI+TBS	24	19
18	Cesar	45	kind	VI	20	42
19	Ernest	59	kind	ET+VI	–	61

¹ TBS = *Ter Beschikking Stelling*; VI = *Voorlopige invrijheidsstelling*; ET = *Elektronisch Toezicht*

² In maanden

5.2 Dataverzameling

Met elk van de respondenten werd een *face-to-face* diepte-interview gehouden op een locatie naar eigen keuze. Vijftien interviews vonden plaats in de woning van de respondent, een interview op het werk van de respondent en drie in het Justitiehuis. In alle gevallen

werd de respondent na uitleg van het onderzoek schriftelijk toestemming gevraagd om de interviews op te nemen zodat deze later *verbatim* zouden kunnen worden uitgewerkt. Respondenten werd gewezen op de mogelijkheid bepaalde vragen onbeantwoord te laten. Ook werden ze op de hoogte gebracht van de in acht genomen procedures om de anonimiteit en vertrouwelijkheid van de verstrekte informatie te garanderen. Onder andere, om de identiteit van de respondenten te beschermen, zijn alle transcripten geanonimiseerd en zijn de respondenten voorzien van een onderzoeksnummer.

Voor de interviews werd een topic lijst opgesteld zodat tijdens elk interview belangrijke onderwerpen aan bod kwamen, zoals de detentie ervaring, gepercipieerde obstakels en steun bij herintegratie in de gemeenschap na detentie, ervaringen met behandelingsprogramma's, contacten met het Justitiehuis, sociale relaties en het proces van stoppen en gestopt blijven met zedencriminaliteit⁷. In delen van het interview gebaseerd op McADAMS' (1993) *Life History Interview Protocol* werd gevraagd naar hoogte-, diepte- en keerpunten in de levensloop en de kijk van de respondenten op de toekomst.

Op één na, werden alle interviews gehouden door twee vrouwelijke interviewers (i.c. de eerste auteur en een onderzoeksassistent). Eén interview werd, in verband met een mogelijke taalbarrière, gehouden door de eerste auteur en een mannelijke (Vlaamse) onderzoeker. In de meeste gevallen was de respondent alleen tijdens het interview. Vijf keer was een partner en één keer was een zoon (16 jaar) aanwezig tijdens delen van het interview. Dit vormde, aldus de respondenten en voor zover wij hebben kunnen observeren, geen beletsel om over mogelijk gevoelige onderwerpen te kunnen spreken. De interviews duurden twee tot zes en een half uur, met een gemiddelde van 3,5 uur. Respondenten gaven doorgaans aan het interview als prettig te hebben ervaren. Na afloop van het interview ontvingen respondenten (onaangekondigd) een cadeaubon van 25 euro voor hun medewerking.

5.3 Analyse

Alle interviews werden opgenomen en *verbatim* getranscribeerd om zo dicht mogelijk bij de originele narratieven te blijven voor de analyse. Om misverstanden te voorkomen werden delen van de interviews die vanwege het dialect of het gebruik van typisch Vlaamse uitdrukkingen voor de Nederlandse transcribenten onduidelijk waren, nagelopen door een Vlaamssprekende onderzoeker. Opvallende non-verbale uitingen, zoals huilen, roken en lange periodes van stilte, werden eveneens in de transcripten genoteerd. De transcripten werden door de eerste auteur gecodeerd.

Overeenkomstig het doel van de huidige studie en tegen de achtergrond van de MARUNA'S (2001) louteringstheorie, werden de transcripten zowel inductief als deductief geanalyseerd. In eerste instantie werden brede thema's in de transcripten gecodeerd (bijvoorbeeld *desistance*, loutering, identiteit). Deze bredere thema's werden in volgende codeerronden nader verfijnd. Bij het coderen ging speciale aandacht uit naar centrale thema's uit het verdoemings- en louteringsscript: hulp van iemand die in de respondent gelooft of een hogere macht; (gebrek aan) persoonlijke controle en *agency*; vroegere versus huidige identiteit; en generativiteit. Alternatieve thema's en scripts die naar voren kwamen uit de levensverhalen die de respondenten vertelden, werden apart gecodeerd. De analyses van de transcripten werden aangevuld en getrianguleerd met observaties en persoonlijke indrukken tijdens het betreffende interview van de twee aanwezige interviewers.

7 Onderwerpen op deze topiclijst werden gedestilleerd uit de bestaande *desistance* en re-integratie literatuur en meer specifiek het eerdergenoemde *desistance* onderzoek onder zedendaders.

6. RESULTATEN

6.1 Identiteit en gedrag

Opvallend is dat hoewel alle geïnterviewde respondenten zijn veroordeeld voor zedenmisdriven tegen kinderen, en sommigen gedurende langere perioden meerdere slachtoffers hebben gemaakt, slechts enkele respondenten zichzelf beschrijven als pedofiel.⁸ Drie respondenten geven met zoveel woorden aan dat zij, vanuit het nu, zichzelf vroeger zien als pedofiel. Onder hen, Pepijn die veroordeeld is voor seksuele feiten met de kleinkinderen van zijn vrouw, en Valère die twee keer veroordeeld is voor seksuele feiten met kinderen. De tweede keer was dit vanwege seksuele feiten met de dochter van zijn zus.

“Ik ben ook kindermisbruiker geweest ... gij zijt verslaafd eraan ... toen in die tijd toch zeker toen het gebeurd is he” (Pepijn)

“Ik voelde me toen aangetrokken tot kinderen, nu niet meer” (Valère)

Enkel Briek, veroordeeld voor het bezit van kinderpornografie en seksuele feiten met meerdere kinderen buiten de familie, identificeert zich op dit moment met zoveel woorden nog als pedofiel:

“Dat ik altijd wel een stuk aangetrokken ben, tot kinderen. Ik zeg wel ‘ben’, omdat dat iets is wat nooit meer gaat uitgaan, dat verschil ... beetje tussen de pedofiel, die is meestal éénmalig of, hè, en eh, pedoseksueel dat is ja, ge zijt voor de rest van uw leven zijt ge aangetrokken, tot kinderen” (Briek)

Maar voegt hij hier gelijk aan toe, refererend naar de beruchte zedenzaak in het verleden:

“Ik heb altijd gezegd: ‘ik ben geen Dutroux’. Hè, ik ben een pedoseksueel, maar ik ben geen Dutroux, want ik ging nooit een kind kunnen pijn doen, lichamelijk”

De meeste respondenten identificeren zich expliciet niet als pedofiel: *“Ik ben geen pedofiel”*, nu niet, maar ook niet in het verleden. Respondenten maken in hun levensverhalen een duidelijk onderscheid tussen wat ze hebben gedaan en wie zij zijn. Jef, een 51-jarige man die foto's en filmpjes van kindermisbruik downloadde, later zelf ook foto's ruilde, en seksuele feiten pleegde tegen een meisje van 13 jaar:

“Ik heb het gedaan he ja', maar uh, voor mij is het niet zo. Ah, hoe moet ik dat zeggen? Bij mij is het door omstandigheden gebeurd. Ik ben niet specifiek op zoek gegaan achter kinderen. Ik doen da ni, ik ben er met stomheden ingerold” (Jef)

Fons, die zijn dochter van vier jaar seksueel misbruikte terwijl zijn vrouw dit filmde, vertelde:

8 Een deel van de geïnterviewde respondenten maakt zelf het onderscheid tussen pedofiel en pedoseksueel. Dit onderscheid komt echter niet altijd overeen met de wijze waarop dit in de wetenschappelijke en behandel-literatuur wordt gebruikt. In de wetenschappelijke en behandel-literatuur wordt een pedofiel doorgaans gedefinieerd als iemand die seksuele gevoelens koestert voor personen jonger dan 13 jaar, terwijl een pedoseksueel iemand is die seksuele handelingen verricht met een kind jonger dan 16 jaar, of kinderporno bekijkt/downloadt (b.v.: <https://stopitnow.be/faq>).

“Om het zo uit te drukken, ehm ik ben zeker geen pedofiel, maar ik heb wel pedoseksuele daden gepleegd, da's een groot verschil”

Interviewer: *Wat is een pedofiel voor u?*

“Da's iemand die eigenlijk enkel en alleen aangetrokken wordt door minderjarigen”
(Fons)

En Marijn, een katholieke priester die over een periode van 10 jaar twee kinderen uit zijn parochie herhaaldelijk misbruikte, zei:

“Voor mijzelf denk ik, omdat in mijn hoofd toch duidelijk is, ja ten eerste dat ik niet echt aangetrokken ben tot kinderen, dat stelt mij al gerust. Dus eh, dus in die zin ben ik ook niet zo” (Marijn)

Respondenten komen ook in verzet als anderen hen een ‘pedo’ identiteit lijken op te dringen. Zoals Xavier, veroordeeld voor het misbruiken van de kleinkinderen (4 en 8 jaar) van zijn toenmalige vriendin:

“Ik geloof dat erin, stond in, er stond in, van [plaatsnaam], verkrachter, verkrachter ehh krijgt 4 ehh allé ja 4 jaar, 4 jaar met 2 ehh ja ja, en een tweede keer was 't pedofiel. Da weet ik allemaal ja, en de advocaat die zei ‘voor niet te willen in de krant te zetten, mah ze emme da wel gedoan (maar ze hebben dat wel gedaan). Eerste keer stond op verkrachter en tweede keer was pedofiel, ah wel ja, da was 't he, ja da was 't, ja ... En de tweede keer was ik bij mijn zuster in [plaatsnaam], en mijn schoonbroer komt beneden, “ja maar” zegt em, “ge zijt terug in de gazet, u staat terug in de krant”, ja 't was zo he, ‘pedofiele’ enzo ja, dan begin je te blozen he, ja ja ja, ja, ja.”

Interviewer: *En wat dacht u toen u, toen u die berichten zag?*

“Ah ja.. ten eerste dat het wel juist was, maar ‘k ging dan van een verkrachter naar een pedofiel, da was 't wel, da was wel, da was wel een klein beetje over, wel, een klein beetje over, overdreven ja” (Xavier)

6.2 Continuïteit van risico

Desalniettemin benadrukken vrijwel alle geïnterviewde respondenten dat ze, zelfs geruime tijd na hun detentie zonder nieuwe veroordelingen, alert moeten blijven op signalen die zouden kunnen wijzen op een verhoogde kans op herval. De respondenten geven aan dat, hoewel zij de kans voor zichzelf zeer klein of zelfs praktisch afwezig achten, er altijd een kans bestaat op recidive. Bijna alle respondenten zeggen: *“zeg nooit nooit”*. Hun verwoorde identiteit is er niet een van ‘pedofiel’ of van ‘ex-pedofiel’, maar een van ‘niet-pedofiel’, zij het met een blijvende zwakte. Een zwakte die, wanneer zichzelf of anderen de teugels al te zeer laten vieren, opnieuw zou kunnen leiden tot delictgedrag. Zo zeggen Boris, die na zijn detentie vanwege het jarenlang seksueel misbruiken van zijn stiefdochter weer bij zijn vrouw en biologische kinderen woont, en Cyriel, die seksuele feiten pleegde met jonge jongens buiten de familie:

Interviewer: *En hoe schat u de kans in dat u dan eh vrij blijft?*

“Goh, ik schat ze eigenlijk heel hoog in (lacht), eh, maar ik kan, ik kan niet zeggen 100% maar dat je nooit niet zeggen. Maar ik mag toch zeggen toch 85%, zekers dat eh ... na ja. Ja er is altijd een kans dat je nog eens iets ... ge mag nooit niet zeggen dat je nou niks meer gaat doen of dat je nooit niks niet meer verkeerd gaat doen dus...” (Boris)

“Eh ... de boeken blijven altijd open, altijd op een kier hè. Dus de deuren zijn niet gesloten eh, van dat... wat gebeurd is. Het blijft op een kier staan. Bij iedereen. Zij [zijn broer en zussen] blijven even aandacht[ig] als ik. Dus, als het gesloten is, dan vervaagt de aandacht, dan dan, letten ze niet meer op. Op de signalen, op de dingen. Hè, ze blijven op een kier” (Cyriel)

“Dus ik weet dat ik altijd voorzichtig moet zijn... Maar ja. Ik moet altijd voorzichtig blijven. Dus dat is wel waar ik, al word ik 100 jaar. Ik moet voorzichtig blijven. En hopelijk ben ik wel verstandig dat ik voorzichtig blijf he. Maar je weet het niet he” (Jef)

6.3 Agency en controle

Over het algemeen zijn respondenten dus opvallend positief over hun kansen om gestopt te blijven met het plegen van zedendelicten. *Desistance* wordt door hen verwoord als een bewuste keuze. Wanneer we met Boris spreken over het stoppen met zedencriminaliteit zegt hij:

“Da's ook heel helpend natuurlijk hè, van ... dat niet meer terug willen meemaken eigenlijk ook hè. Dus eh ja, dus dat. Ook mijn ingesteld heb[ben] van het niet meer te willen doen eigenlijk, dat helpt natuurlijk wel” (Boris)

Ook andere respondenten spreken over *desistance* als een keuze. Zoals Gust, veroordeeld voor seksuele feiten met zijn 16-jarige dochter, die vertelt over een gesprek dat hij met zijn dochter had nadat zij op school seksuele voorlichting had gekregen (een paar jaar voordat zij aangifte doet naar aanleiding waarvan hij uiteindelijk wordt veroordeeld):

“... en dan heb ik gezegd, ‘oke je hebt gelijk’, dus [ze] zei al van van ‘het kan niet, ge zijt mijn vader’... ‘Oke, ... u gaat, ja u gaat het probleem niet meer hebben hè’. Oke, dus dat is ook gestopt” (Gust)

En Pepijn, die na zijn arrestatie nog 3,5 jaar in vrijheid was voordat hij uiteindelijk de gevangenis inging. Over die periode zegt hij:

“De flikken kwamen toch niet meer kijken, dus ik kon de kinderen nog gewoon laten doorkomen dus. Ik [heb] dat mee afgekap, dat was gedaan vanaf dat moment [het moment waarop hij tijdelijk in vrijheid werd gesteld na zijn arrestatie], stop, is niks niet meer thuis geweest of niks” (Pepijn)

Uit de narratieven van de respondenten spreekt *agency*: stoppen met het plegen van seksuele feiten wordt neergezet als het resultaat van een rationele belangenafweging. Hoewel sommige respondenten refereren naar de wens om geen slachtoffers meer te maken, lijken voor de meesten het vooruitzicht op een nieuwe detentieperiode en het verlies van steun van de hen nog resterende naasten de belangrijkste beweegredenen voor *desistance*.

“En op een dag stond ik aan de, tram. En toen was daar een kind aan het spelen, met zijn pop. Hoe dat komt weet ik niet, maar mijn hart brak. En ik zei van ‘In godsnaam, waarom heb je dat gedaan? Een kind moet met je poppen spelen niet met uw piemel’. Daarom ben ik. Ik brak, en ik huilde als een klein kind, omdat ik dat gedaan had. En dan denk ik dat ik pas ben bewust geworden van wat dat er verkeerd gelopen is of dat

er ... dat dan werd uiteindelijk de theorie praktijk. Want ik dacht van mezelf van 'allez, een kind moet spelen met zijn pop, niet met ik'” (Briek)

En Ernest, veroordeeld voor jarenlang seksueel misbruik met zijn tienerstiefdochter, voor wie met name de negatieve gevolgen voor zichzelf een belangrijke beweegreden lijken te zijn om gestopt te blijven, zei:

“U doet uw daden en u weet van het eerste moment, als u toenadering zoekt, ‘oei ik ben verkeerd’, dan is er nog een weg van ‘ik kan terug, ja ik kan terug’ ... De rem wil zeggen, ehh je kan contact zoeken met iemand, gaat die een hand geven, daar stopt het bij en dan zet je die roze bril af en zet dan een zwarte bril op. Dat wil zeggen, de bril vol gevaren. U doet dat, dan kom je in de gevangenis terecht, u bent alles terug kwijt ... je bent alles kwijt, ook je verloofde ... De enige vrienden, en je moeder, die je dan terug hebt, die laat je ook vallen en dan, ja ben je helemaal alleen op de wereld. Heb je enkel vriendschap van die boom die daar verder staat” (Ernest)

In hun narratieven verwijzen de respondenten ook impliciet naar het ontbreken van kennis over de signalen, omstandigheden en gevoelens die voorafgaan aan het plegen van het delict. Door de therapie zijn zij hier wel bewust van geworden en zijn die signalen, omstandigheden en gevoelens voor hen nu een trigger geworden om hun *agency* aan te wenden om gestopt te blijven.

“En vooral die delictketting ehm... helpt daar heel veel mee, omdat je dan die stappen herkent, die dat er voordien eh, zijn gebeurd eigenlijk. Dat je weet van, oh hier moet ik oppassen, hier moet ik al actie ondernemen voor toch. Eh, een andere richting in te slagen” (Boris)

“Ja bewapenen, dus ehh signaal leren herkennen van eh, ‘oeh pas op, ik zit weer in dezelfde situatie van vroeger’, moe[t] je zien dat ‘t niet de verkeerde kant op gaat... voor mij het grote signaal, voor mij, is eenzaamheid. Als ik mij echt eenzaam begin te voelen, dat is een signaal van ‘ola, opletten’” (Fons)

6.4 Zelf-opgeworpen barrières

Een aantal respondenten refereert naar de voorwaarden waaronder zij in vrijheid zijn gesteld en het voornemen om zich ook nadat de periode van verplicht toezicht vanuit het Justitiehuis is komen te vervallen, aan deze voorwaarden te blijven houden. Respondenten benoemen ook door henzelf opgeworpen barrières die bedoeld zijn om recidive te voorkomen. Zij passen hun routineactiviteiten aan om niet nogmaals in de verleiding te komen een zedendelict te plegen. Zoals Thieu, veroordeeld voor het jarenlang plegen van seksuele feiten met twee jonge kinderen, die er graag op uit gaat met zijn boot:

“Als ik met m’n bootje vaar dan blijf ik uit de buurt van ‘t strand, (...) dat is een veiligheidsmarge die ik ergens neem, van niet in de buurt te komen daar [waar] echt kinderen in een ontspannen sfeer ergens genieten van de open lucht of allé ja, ik zal nooit naar een camping gaan bijvoorbeeld, want ehh ja, de relaties zijn eigenlijk bijzonder los, zijn allemaal kinderrijke gezinnen die daar rondlopen en ja, de caravan of tent die naast u komt staan, ge drinkt er iets mee enzovoorts en ge leert de kinderen kennen en en de relaties allé, en de omgeving is ook heel losjes en, dus dat zijn dingen die ik

allemaal niet doe, eh ja, (stilte) dus goed op tijd inschatten van 'hier zou het kunnen gebeuren dat ik kinderen leer kennen' (Thieu)⁹

Ook anderen beschrijven hoe ze hun gedrag hebben veranderd om nieuwe delicten te voorkomen:

"Mijn broer was in relatie, met een meisje, met een vrouw, en die had een klein kind. Dus ik belde hun nooit naar de vaste telefoon. Dat was een afspraak. Ik bel nóóit naar de vaste telefoon, want de kleine zou kunnen opnemen. Dus ... het waren eigenlijk strikte regels dat ik ... oplegde voor mezelf. En was nodig of niet, ik vind van wel" (Briek)

"Als ik een kind zie, dan ben ik weg" (Marijn)

Voor sommige respondenten hebben de zelf-opgeworpen barrières zelfs een fysieke component. Wanneer we aankomen bij Marijn, liggen de krantenknipsels van zijn strafzaak – dan inmiddels jaren geleden – al op de keukentafel. Marijn stelt zich zeer behulpzaam op en kiest zijn woorden zorgvuldig:

"Ik heb de krantenberichten bewaard omdat, allé, omdat ik het ook, ja ten eerste, ik zal het ook nooit echt willen afronden, omdat ik vind van ja, dat is nu eenmaal ook bij mijn leven en (zucht) da's een vieze kant, maar die wil ik, die draag ik mee, omdat ik ook nooit, niet wil dat het nog ooit gebeurt. ... dat ge dan toch ja, denkt van, ik mag dat niet vergeten. (Marijn)

Cesar, die naast het kijken van kinderporno seksueel misbruik pleegde bij diverse jonge jongens buiten de familie, laat ons zijn zelfontworpen ketting zien: een gouden sieraad met daarin een rode edelsteen in de vorm van een oog:

"En dan had ik [op de therapie] een oog gemaakt in hout. Een houten oog, ja met een, met een traan. En die traan had ik dan rood geschilderd. Dat was dan eigenlijk een bloedend oog. ... Het oog houdt mij in 't oog. Kijkt naar mij. Ja? ... En het rood is eigenlijk om te waarschuwen van denk aan de toekomst en, ja, het het is bloed en en gevaar en en... Ik heb mij een eh hanger laten maken. Dit is eigenlijk het oog dat ik toen gemaakt heb ... Ik heb al het goud dat nog van mijn, van mijn moeder is achtergebleven, ja? ... Die heeft dan ook nog eens een keer een sentimentele waarde hè, da's ook weer een herinnering aan mijn moeder en en dingen. Dus ze kan eigenlijk mij mij 'in t oog [houden] met eh met de gouden druppel. Dit is eigenlijk mijn laatste beschermingsmiddel" (Cesar).

Briek, voorheen actief op het *Darkweb*, veranderde het wachtwoord van zijn computer in de naam van de behandelinstelling waar hij na zijn detentie verbleef:

"Briek oppassen!" Kwestie van dat je een keer goed weet van waar dat ge komt hè" (Briek)

9 De door respondenten zelf opgeworpen barrières kunnen gezien worden als een vorm van wat BOTTOMS (2011) diachronische zelf-controle noemt. Van diachronische zelf-controle is sprake wanneer het moment van controle (b.v. de beslissing niet met de boot langs het strand te varen) voorafgaat aan het moment van het optreden van de daadwerkelijke verleiding (het zien van schaars geklede kinderen op het strand).

6.5 Rol van sociale omgeving

Meer dan eens werd ook de directe sociale omgeving medeverantwoordelijk gemaakt; verschillende respondenten benadrukken dat ook anderen een oogje in het zeil houden.

“We hebben een caravan, En op een bepaalde moment waren er jongeren, die er op afkwamen, maar ik wilde ze weg hebben hè, in mijn caravan komen ze niet, maar bij mijn voortent zaten ze wel. En mijn zuster zag het en die kwam toen, ‘ah joh jongens kom, niet bij de caravans gaan spelen’. Ai ja, dat eh, zo weet ik van, ze houdt het ook in ‘t oog” (Cyriel)

Het interview met Boris werd op zijn verzoek gehouden in zijn achtertuin. Op die zomerse dag waren ook de burens hoorbaar aanwezig in de aangrenzende tuin. Boris gaf aan dat dit voor hem geen belemmering vormde om zijn verhaal te doen. Hij had, zo zei hij, *“niets te verbergen”*. In plaats van het afschuiven van verantwoordelijkheid, lijkt het door respondenten vrijwillig opgeven van een beperkt deel van hun autonomie, een middel om de geloofwaardigheid van hun narratief, en daarmee hun kans op sociale herintegratie, te vergroten.

7. DISCUSSIE

Om te komen tot een beter inzicht in het proces van stoppen met zedencriminaliteit, richtte de huidige studie zich op de narratieven waarmee mannen veroordeeld voor zedendelicten tegen kinderen hun proces van *desistance* verwoorden en welke betekenis ze hieraan geven. Een uitgangspunt hierbij is de vraag of de scripts die de basis vormen voor de louteringstheorie van MARUNA (2001) handleiding kunnen bieden bij het begrijpen van *desistance* onder zedendaders.

Uit de narratieven van de geïnterviewde mannen komen de scripts die door MARUNA bij niet-zedendaders werden gevonden niet duidelijk naar voren. Hoewel enkele thema's overeenkomen, zoals *agency*, hoop voor de toekomst en voor een klein aantal respondenten generativiteit, blijven belangrijke thema's uit het louteringsscript (identiteitsverandering en het terugvinden van het ware zelf) onbesproken. Zo zien wij bijvoorbeeld dat de *agency* van respondenten is gericht op het veranderen van hun gedrag en niet, zoals het louteringsscript veronderstelt, op hun identiteit. Respondenten willen zich vooral anders 'gedragen', niet iemand anders 'zijn'.

Het overkoepelende script dat respondenten hanteren om hun *desistance* te verwoorden benadrukt dan ook 'gedrag', en, anders dan bij het louteringsscript, de scheiding tussen identiteit en gedrag. Het plegen van een pedoseksueel feit maakt iemand, in de ogen van de geïnterviewde respondenten, nog niet tot een pedofiel. Gewapend met kennis van risicofactoren en triggers opgedaan in de therapie, presenteren respondenten zich veeleer als 'gewone' mannen die hun gedrag onder controle hebben en daarmee de sleutel naar een delictvrije toekomst in handen hebben. Voor deze respondenten lijkt er daarom geen discrepantie te bestaan tussen hun vroegere en huidige identiteit. Je kan veronderstellen dat dit hen tot op zekere hoogte ontslaat van de verplichting om met een nieuw narratief te komen dat de coherentie tussen het oude zelf en het nieuwe zelf bewaart.

Hoe kunnen we het door respondenten gebruikte 'gedragsscript' begrijpen? Een eerste mogelijke verklaring is dat respondenten in hun narratief sterk putten uit het narratief dat hen tijdens de behandeling, die alle respondenten van deze studie ondergingen, is aangeleerd. Ook in het eerdergenoemde onderzoek van HARRIS (2016) kwam deze mogelijkheid naar voren. Het verschil met respondenten uit het onderzoek van HARRIS is echter dat, mocht er tot op zekere hoogte sprake zijn van 'therapiepraat', de huidige respondenten het therapeutisch

narratief niet louter lijken na te praten, maar lijken te hebben geïnternaliseerd. Zelfs na enkele uren interviewen, blijven respondenten trouw aan hun gedragsscript. Bovendien zijn respondenten niet alleen maar positief over de therapie; verschillende respondenten benoemen ook negatieve aspecten van hun behandeling.¹⁰ Meer dan sociaal wenselijke antwoorden, lijkt daarom het gedragsscript respondenten de mogelijkheid te bieden de toekomst positief tegemoet te treden en het gestopt blijven met zedencriminaliteit te verwezenlijken.¹¹

Een andere manier om het gedragsscript te begrijpen is vanuit een functioneel perspectief. Namelijk, net zoals het louteringsscript is een narratief volgens het gedragsscript gericht op inclusie. De louteringstheorie stelt dat een levensverhaal op basis van het louteringsscript de functie heeft om de afstand te overbruggen tussen het oude, criminele zelf en het nieuwe, conventionele zelf. Daders van seksuele feiten tegen kinderen kunnen doorgaans rekenen op weinig begrip en worden sterk gepercipieerd als 'de ander'. Zij worden gezien als *outsiders* in absolute zin, met wie wij – de morele meerderheid – helemaal niets gemeen hebben (GREER & JEWKES, 2005). Zeker binnen de Belgische context, met de gruweldaden van Dutroux nog vers in het collectieve geheugen, worden mannen die kinderen misbruiken bijna zonder uitzondering gezien als het vleesgeworden kwaad (VAN LEE, VAN BAUWEL & DHAENENS, 2017). Zelfs binnen de context van de gevangenis worden, aldus respondenten, zedendelinquenten in het algemeen en kindermisbruikers in het bijzonder door medegevangenen en gevangenispersoneel gezien en behandeld als tweederangs gevangenen (MICHALSKII, 2017). Het zou zo kunnen zijn dat de gepercipieerde afstand tussen kindermisbruikers en conventionele burgers hierdoor zo groot is dat het zowel de daders van seksuele feiten tegen kinderen als de maatschappij waarin zij wensen terug te keren, aan een script ontbreekt om deze afstand te overbruggen. Identificatie als pedofiel, nu of in het verleden, zou daarom waarschijnlijk voor respondenten niets minder betekenen dan sociale zelfmoord, of op zijn minst blijvende verbanning naar een kleine kring gelijkgestemden. Het hanteren van een strikte scheiding tussen het delict gedrag en de eigen identiteit lijkt voor respondenten daarom vooral een poging om sociale exclusie te beperken.

De werkzaamheid van het door respondenten geconstrueerde narratief staat of valt overigens bij de geloofwaardigheid hiervan. MARUNA (2001) spreekt van een beroep op het ware goede en conventionele zelf, ondanks de in het verleden begane misstappen. De paradoxale bevinding dat respondenten enerzijds zich niet willen identificeren als pedofiel, maar anderzijds in hun narratief de zelf-opgeworpen barrières en het blijvende risico op herval benadrukken, kan mogelijk worden gezien als een poging om de geloofwaardigheid van hun zelf-narratief te vergroten. Hiermee proberen zij de boodschap over te brengen dat zij hun *desistance* serieus nemen. Ook het opgeven van een deel van de eigen autonomie door anderen uit te nodigen een controlerende positie in te nemen lijkt bedoeld om de geloofwaardigheid van hun *desistance* narratief te versterken en sociale inclusie bevorderen.

8. CONCLUSIE

Een belangrijke meerwaarde van het levensloopperspectief op zedencriminaliteit is de nadruk op *desistance*. Dit perspectief beklemtoont dat *desistance* niet simpelweg het spiegelbeeld is van recidive – het uitblijven van herhaald crimineel gedrag –, maar een actief proces is waarin gedragsverandering, betekenisgeving en sociale interactie op een complexe manier met elkaar verweven zijn. Zelf narratieven kunnen hier inzicht in geven.

10 Respondenten noemen bijvoorbeeld dat de therapie te lang duurt, of dat men verplicht wordt pillen te slikken. Anderen klagen dat alle seksuele feiten hetzelfde worden benaderd, of dat men niet vrijelijk kan praten over pedofiele gevoelens (uit angst om eenmaal verworven vrijheden te verliezen).

11 Zelf als er sprake is van sociaal wenselijke antwoorden, blijft de vraag waarom een dergelijke verwoording van het *desistance* proces door toehoorders als 'wenselijk' wordt ervaren.

In dit artikel bespreken we de resultaten van een kwalitatieve studie naar de vraag hoe daders van zedenmisdrijven hun *desistance* verwoorden. Antwoord op de vraag is theoretisch interessant omdat eerder kwalitatief onderzoek laat zien dat theorieën die opgesteld zijn om het *desistance* proces bij algemene daders te begrijpen, niet één-op-één toepasbaar zijn op mannen veroordeeld voor seksuele delicten met kinderen. De narratieven van de mannen in de huidige studie suggereren dat het louteringsscript, zoals door MARUNA geïdentificeerd bij algemene daders, een verhaallijn is die niet kan worden verteld door dit type seksuele dader in de huidige westerse samenleving (zie MARUNA, 2018).

In plaats van een louteringsscript, toonde de data uit de huidige studie een 'gedragsscript'. Het gevonden gedragsscript, dat daders in staat stelt de identiteit van outsider te omzeilen en zo de weg terug naar de maatschappij voor hen openhoudt, onderstreept het belang van de huidige behandelingsbenadering van seksuele daders waarin gedrag en identiteit los van elkaar staan. De nadruk op het herkennen van de stappen die in het verleden hebben geleid tot een delict, biedt daders niet alleen handvatten voor het activeren van hun *agency*, maar het voorziet hen in belangrijke mate ook van een verhaal dat nodig is om hun positie naar anderen te kunnen verklaren (vergelijk: MARUNA & LE BEL, 2010).

De praktische relevantie van een beter inzicht in de *desistance* narratieven van veroordeelde zedendaders ligt in de informatie die deze narratieven bieden over de belangrijkste hindernissen in het re-integratie proces – hindernissen die daders met narratieve middelen proberen te overwinnen. Veel van het bestaande levensloop criminologische onderzoek schrijft *desistance* toe aan een cognitieve verandering die de dader doormaakt (GIORDANO, CERNKOVICH & RUDOLPH, 2002; PATERNOSTER & BUSHWAY, 2009). De huidige resultaten pleiten echter voor het benaderen van *desistance* als niet alleen een individueel, maar ook als een sociaal proces. *Desistance* voltrekt zich immers in constante dialoog met zowel de directe sociale kring van de dader als met de samenleving in het algemeen. *Desistance* is hiermee niet enkel de verantwoordelijkheid van de (ex-)dader zelf, maar ook van die samenleving (McALINDEN, 2016).

Voor zover succesvolle *desistance* voor de hier onderzochte dadergroep afhankelijk is van het kunnen construeren van een maatschappelijk geaccepteerd zelf narratief, is het belangrijk dat hiervoor toepasselijke scripts beschikbaar komen. Binnen het huidige punitieve *discours* rondom daders van seksuele feiten lijkt er echter weinig ruimte over voor verhaallijnen die re-integratie van eenmaal veroordeelde seksuele daders mogelijk maakt. Hierdoor loopt de maatschappij het risico een categorie van absolute anderen te creëren die, in de woorden van GREER & JEWKES (2005), zich wel 'in' de maatschappij bevinden, maar hier 'geen onderdeel' (meer) van zijn. Kans op herval wordt zo naar verwachting groter. Daartegenover staat dat een meer menselijk beeld van daders van zedendelicten in de maatschappij, uitsluiting en gevoelens van eenzaamheid kunnen beperken, waardoor kans op recidive ook afneemt (KRAS, 2018).

Eerder onderzoek benadrukt al dat gevangenispersoneel, behandelaars en justitieassistenten belangrijk zijn in de eerste fasen van het *desistance* proces (WARD & BROWN 2004). Wanneer zij in staat zijn de mens achter het delict te blijven zien, geeft dit daders de narratieve ruimte die nodig is om hun *desistance* vorm te geven (BLAGDEN, WINDER & HAMES, 2016). Respondenten in het huidige onderzoek onderschrijven de positieve invloed van de open en respectvolle houding van behandelaars en justitie assistenten die veel van hen hadden ervaren. Door deel te nemen aan het maatschappelijk debat kunnen gevangenispersoneel, behandelaars en justitieassistenten kunnen een rol in spelen in het verspreiden van re-integratieve scripts.

Het seksuele misbruik en de gevolgen daarvan zijn vaak zeer ingrijpend. De samenleving heeft dan ook de morele plicht haar kinderen hier zo goed mogelijk tegen te beschermen, ook door het bestendingen van *desistance*. Hiervoor is het nodig om met daders in

gesprek te blijven en samen de woorden te vinden die nodig zijn om herval te voorkomen. De lancering, in mei 2017, van een anonieme telefonische hulplijn voor mannen die kampen met pedofiele gevoelens (<https://stopitnow.be>) kan worden gezien als een eerste stap in die richting.

In hoeverre de bevindingen uit deze studie ook gelden voor andere seksuele daders blijft een vraag voor volgend onderzoek. De steekproef waarop deze studie is gebaseerd, is – net als veel van het eerdere kwalitatieve onderzoek naar *desistance* onder zedendaders – begrensd in termen van geslacht, leeftijd, ondergaane vrijheidsstraf en type zedenfeit. Vrouwelijke daders of jeugdigen kunnen wellicht beschikken over alternatieve scripts, terwijl daders die volwassen slachtoffers maken wellicht minder sterk als ‘de ander’ worden gezien door de maatschappij. Aanvullend onderzoek onder daders die tijdens of na hun verblijf in detentie niet langdurig zijn blootgesteld aan therapie zou eveneens een welkome uitbreiding zijn.

DANKWOORD

Voor hun bijdrage en hun deelname aan deze studie, bedanken wij allereerst de respondenten en de justitieassistenten. Daarnaast bedanken wij Els Sneider, directeur-coördinator van de afdeling Justitiehuisen, de directies van de justitiehuisen Gent, Dendermonde, Hasselt en Antwerpen, en Luc Robert en Eric Maes van het NICC voor het mogelijk maken van deze studie. Tot slot willen wij de stagiaires Jacky Zantveld, Jolijne Bosman, Saskia Seele, Mara van Gulik en Eva van Merrienboer bedanken voor hun ondersteuning bij de dataverzameling.

LITERATUUR

- AERTSEN, I., & DE RANTER, N. (2012). Seksueel misbruik binnen de katholieke kerk: Een schets van fenomeen en ouderschap. *Panopticon*, 33(1), 3-23.
- BERSANI, B.E., & DOHERTY, E.E. (2018). Desistance from offending in the twenty-first century. *Annual Review of Criminology*, 1, 311-34.
- BLAGDEN, N., WINDER, B., & HAMES, C. (2016). “They Treat Us Like Human Beings”—Experiencing a Therapeutic Sex Offenders Prison: Impact on Prisoners and Staff and Implications for Treatment. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 60(4), 371-396.
- BLOKLAND, A. (2018). Taking a criminal career approach to sexual offending. In P. LUSSIER & E. BEAUREGARD (Eds.), *Sex Offending. A Criminological Perspective* (pp. 141-157). New York: Routledge.
- BLOKLAND, A., & DE KRUIJFF, L. (in druk). Desistance bij seksuele daders in criminologisch perspectief. In K. GOETHALS, T. DILLIËN, M. DE BOECK, A. NUYTS & W. HUYS (Eds.), *Handboek Behandeling van seksuele daders*. Antwerpen: Garant.
- BLOKLAND, A., & DE SCHIPPER, N. (2016). How important are life-course transitions in explaining desistance? Examining the extent to which marriage, divorce and parenthood account for the age-crime relationship in former juvenile delinquents. In J. SHAPLAND, S. FARRALL & A. BOTTOMS (Eds.), *Global Perspectives on Desistance. Reviewing what we know and looking to the future* (pp. 144-169). New York: Routledge.
- BLOKLAND, A., & NIEUWBEERTA, P. (2010). Life course criminology. In S.G. SHOHAM & P. KNEPPER (Eds.), *International Handbook of Criminology* (pp. 51-94). Boca Raton: CRC Press / Taylor and Francis.
- BLOKLAND, A., & VAN DER GEEST, V. (2015). Life-course transitions and desistance in sex offenders: an even history analysis. In A. BLOKLAND & P. LUSSIER (Eds.), *Sex Offenders: A Criminal Career Approach* (pp. 257-288). Chichester, UK: Wiley Blackwell.

- BOTTOMS, A. (2006). Desistance social bonds and human agency: a theoretical exploration. In P.O. WIKSTRÖM & R.J. SAMPSON (Eds.), *The Explanation of Crime: Contexts, Mechanisms, and Development* (pp. 243-290). Cambridge: Cambridge University Press.
- BRUNER, J.S. (2004). Life as Narrative. *Social Research*, 71(3), 691-710.
- CARLSSON, C., & SARNECKI, J. (2015). *An Introduction to Life-Course Criminology*. London, UK: Sage.
- CULLEN, F.T. (2011). Beyond adolescence-limited criminology: choosing our future – the American Society of Criminology 2010 Sutherland Address. *Criminology*, 49(2), 287-330.
- FARMER, M., McALINDEN, A.M., & MARUNA, S. (2015). Understanding desistance from sexual offending: A thematic review of research findings. *Probation Journal*, 62(4), 320-335.
- FARMER, M., McALINDEN, A.M., & MARUNA, S. (2016). Sex Offending and Situational Motivation: Findings From a Qualitative Analysis of Desistance From Sexual Offending. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 60(15), 1756-1775.
- FIJNAUT, C. J. C. F. (2001). Crisis and Reform in Belgium: The Dutroux Affair and the Criminal Justice System. In U. ROSENTHAL, R.A. BOIN & L. COMFORT (Eds.), *Managing Crises; Threats, Dilemmas, Opportunities* (pp. 235-250). Springfield, Ill.: Charles C. Thomas.
- GIORDANO, P.C., CERNKOVICH, S.A., & RUDOLPH, J.L. (2002). Gender, crime and desistance: Toward a theory of cognitive transformation. *American Journal of Sociology*, 107(4), 990-1164.
- GREER, C., & JEWKES, Y. (2005). Extremes of otherness: Media images of social exclusion. *Social Justice*, 32(1), 20-31.
- HART E.L., & VAN GINNEKEN, F.J.C. (2017). *New perspectives on desistance: theoretical and empirical developments*. London: Palgrave.
- HEALY, D. (2010). *The Dynamics of Desistance*. Cullompton, UK: Willan Publishing.
- KRAS, K. (2018). Desistance From Sexual Offending: Reentry and Community Management. In: Maruna, S. (panel organizer) *Desistance from Sex Offending*. 18th Annual Conference of the European Society of Criminology. Sarajevo, Bosnia & Herzegovina, 29.08. – 01.09.2018.
- LAGESON, S., & UGGEN, C. (2013). How work affect crime and crime affects work – over the life-course. In C.L. GIBSON & M.D. KROHN (Eds.), *Handbook of Life-Course Criminology: Emerging Trends and Directions for Future Research* (pp. 201-212). New York: Springer.
- LAWS, R.D., & WARD, T. (2011). *Desistance from Sexual Offending: Alternatives to Throwing Away the Keys*. New York: The Guilford Press.
- LEVENSON, J.S., BRANNON, Y.N., FORTNEY, T., & BAKER, J. (2007). Public perceptions about sex offenders and community protection policies. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 7(1), 137-161.
- MARUNA, S. (2001). *Making Good. How Ex-Convicts Reform and Rebuild their Lives*. Washington D.C.: American Psychological Association.
- MARUNA, S. (2018). There Are No Words: Sex Offending and the Search for a Redemption Narrative. In S. MARUNA (panel organizer), *Desistance from Sex Offending*. 18th Annual Conference of the European Society of Criminology. Sarajevo, Bosnia & Herzegovina, 29.08.- 01.09.2018.
- MARUNA, S., & LeBEL, T.P. (2010). The Desistance Paradigm in Correctional Practice: From Programmes to Lives. In F. McNEILL, P. RAYNOR & C. TROTTER (Eds.), *Offender Supervision: New Directions in Theory, Research and Practice* (pp. 65-89). Cullompton, UK: Willan.
- McADAMS, D.P. (2008). Personal narratives and the life story. In O.P. JOHN, R.W. ROBINS & L.A. PERVIN (Eds.), *Handbook of Personality: Theory and Research* (3rd edition) (pp. 242-262). New York: Guilford.
- McADAMS, D. P. (1996). Personality, Modernity, and the Storied Self: A Contemporary Framework for Studying Persons. *Psychological Inquiry*, 7(4), 295-321.
- McALINDEN, A.M. (2016). The Reintegration of Sexual Offenders. *Irish Probation Journal*, 13(5), 21.
- McALINDEN, A.M., FARMER, M., & MARUNA, S. (2017) Desistance from sexual offending: Do the mainstream theories apply? *Criminology & Criminal Justice*, 17(3), 266-283.

- MICHALSKII, J.H. (2015). Status hierarchies and hegemonic masculinity: A general theory of prison violence. *The British Journal of Criminology*, 57(1), 40-60.
- PATERNOSTER, R., & BUSHWAY, S. (2009). Desistance and the feared self: Toward an identity theory of desistance. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 99(4), 1103-1156.
- ROCQUE, M. (2017). *Desistance from Crime: New Advances in Theory and Research*. New York: Palgrave Macmillan.
- TOMKINS, S.S. (1979). Script theory. In H. HOWE & R.A. DIENSTBIER (Eds.), *Nebraska Symposium on Motivation* (pp. 201-236). Lincoln: University of Nebraska Press.
- VANLEE, F., VAN BAUWEL, S., & DHAENENS, F. (2017). Same-sex love in times of Dutroux: the articulation of homosexuality with child abuse in the late 1990s' Flemish print media. *Catalan Journal of Communication and Cultural Studies*, 9(2), 185-199.
- VERSEY, B.M., MARTINEZ, D.J., & CHRISTIAN, J. (2013). "Getting Out" A summary of qualitative research on desistance across the life-course. In C.L. GIBSON & M.D. KROHN (Eds.), *Handbook of Life-Course Criminology: Emerging Trends and Directions for Future Research* (pp. 233-260). New York: Springer.
- WALGRAVE, S., & VARONE, F. (2008). Punctuated Equilibrium and Agenda-Setting: Bringing Parties Back in: Policy Change after the Dutroux Crisis in Belgium. *Governance: An International Journal of Policy, Administration, and Institutions*, 21(3), 365-395.
- WARD, T., & BROWN, M. (2004). The good lives model and conceptual issues in offender rehabilitation. *Psychology, crime & law*, 10(3), 243-257.